

Берлач О. П.

канд. арх., доцент кафедри образотворчого мистецтва

Чихурський А. С.

ст. викладач кафедри образотворчого мистецтва

Волинський національний університет імені Лесі Українки

БІОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОСТІ А. ЛАЗАРЧУКА «ВОЛИНСЬКОГО ПЕРІОДУ»

Анотація. У статті розглянуто «волинський період» творчого становлення А. Лазарчука, як художника волинської когорти митців. Використано спогади членів родини – Лариси Корнійчук, Ганни Чурук-Халченкової, та Ніни Саєнко – доньки народного художника Олександра Саєнка, який був учнем Андроника Лазарчука.

Ключові слова: Андроник Лазарчук, Уховецьк, спадщина, творчість.

Аннотация. Берлач А. П., Чихурський А. С. *Биографические аспекты становления творчества А. Лазарчука «волинского периода».* В статье рассмотрен «волинский период» творческого становления А. Лазарчука, как художника волинской когорты художников. Используются воспоминания членов семьи – Ларисы Корнійчук, Анны Чурук-Халченковой, и Нины Саєнко – дочери народного художника Александра Саєнко, который был учеником Андроника Лазарчука

Ключевые слова: Андроник Лазарчук, Уховецк, наследие, творчество.

Annotation. *Berlach A.P., Chihursky A.S. Biographical aspects of creative development of A. Lazarchuk in "Volyn period".* In the article "Volyn period" of creative development of A. Lazarchuk as artist Volyn kahorty artists. Used memories of family members – Larissa Korniychuk, Anna Chyruk-Halchenkovoyi, and Nina Saenko – daughter of folk artist Alexander Saenko, who was a disciple of Andronicus Lazarchuk.

Keywords: Andronicus Lazarchuk, Uhovetsk, heritage, art.

Надійшла до редакції 06.08.2012

© Берлач О. П., Чихурський А. С., 2012

Постановка проблеми. У сьогоденні розвитку наукового потенціалу біографічна спадщина відомих постатей, які завдяки своїм досягненням в культурі і мистецтві ввійшли в історію, створюють неоціненну науково-інформаційну базу підтверджену існуючими теоретичними і практичними дослідженнями науковців. Це є плацдарм для теоретичного осмислення перспектив досліджень окремо, маловідомих персоналій, які стоять на рівні з загальновідомими корифеями мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи подібні дослідження діяльності історичних персоналій на теренах культури, можна зазначити, що їх здобутки створили цілу наукову базу для діяльності художників, педагогів, мистецтвознавців. Андроник Лазарчук в контексті історично-культурних постатей на Волині посідає одне з провідних місць. Але, вивчення «волинського періоду» в його творчості є дослідженим не в повну силу. Науково-дослідницькі праці працівників Волинського краєзнавчого музею Тамари Левчук [5], Анатолія Селюка [6], краєзнавця з м. Борзни Любові Мержвинської, та інших стали вагомим внеском в історико-наукову інформаційну базу для подальшого вивчення творчості майстра. Першим біографом і берегинею творчої спадщини митця стала його донька Олена Михалевич. Нею упорядковано список її відомих картин і зібрано спогади про батька, що є великою цінністю для наукових досліджень.

Мета статті. Виявити і відокремити «волинський період» творчості А. Лазарчука та розглядати матеріал як подальшу інформаційну базу для наукових досліджень.

Основний матеріал. На довгі роки з плеяди митців та науковців зникло ім'я вчителя та художника з академічною освітою, волинянина Андроника Григоровича Лазарчука.

Усвідомлення важливої ролі пізнання і збереження культурного надбання народу є важливим фактором його національного розвитку.

Замовчуваний і не до кінця зрозумілий Андроник Лазарчук сьогодні повертається в українську культуру як приклад незнищенності народного духу, як талановитий художник, педагог, подвижник культури, громадський діяч. Сучасник Лесі Українки, ілюстратор літературних видань Олени Пчілки, А. Лазарчук був художником глибоко національним, закоханим в рідний край та його людей. На межі XIX і XX століть він зумів за суворою реальністю і бідністю волинського села побачити високу духовність і одухотвореність його жителів. Йому пощастило створити своєрідну живописну енциклопедію народного життя, залишивши в історії українського мистецтва неперевершені образи простих людей, природи краю в буденній її красі [2].

Надбання художника й педагога Андроника Лазарчука є частиною нашої історії й культурної спадщини, яка передбачає відповідальність за збереження її для нащадків. Це є актуальним науковим громадським обов'язком і для сучасників.

Біографія Андроника Лазарчука типова для середнього українського інтелігента кінця XIX ст., чий

життєвий і творчий шлях був повністю залежний від походження та соціального статусу і був кардинально змінений завдяки непересічному таланту та щоденній праці [5].

Ряд цінних джерел виявлено і введено в науковий обіг як результат поїздок по місцях життя та діяльності художника, а також музеїв, у фондах яких зберігаються роботи художника. Ці матеріали фрагментарно відображають біографію художника.

Нелегкою виявилася доля і творчий шлях митця. Про це свідчать скупі рядки автобіографії: «1904-1913рр. працюю учителем малювання й креслення в Дедеркальській учительській семінарії, 1913-1914рр. – учителем малювання в Конотопській жіночій гімназії, 1914 – 1915рр. – учителем малювання, креслення й ліпки в Кременецькій комерційній школі, 1915-1918рр. – учителем малювання й креслення в чоловічій та жіночій гімназіях міста Борзна, 1920-1922рр. – учителем малювання й креслення в Борзенській професійно-технічній школі, 1922- 1925 рр. – учителем малювання, креслення й ліпки на педагогічних курсах, 1922 – 25рр. – учителем малювання й ліпки в Борзенській 2-й трудшколі, 1924 -1933рр. – учителем графграмоти в Борзенській 1-й трудшколі, з 1920р. по 15 січня 1933р. – учителем малювання й креслення в Борзенському Рабфаці, з 1919р. завідував і керував Борзенськими художніми курсами. У 1919р.- створив Борзенський музей, з 1922 по 1925 р. керував ним» [3].

Народився майбутній художник у бідній селянській родині в селі Уховецьк, нині Ковельський район, на Волині. У дев'ять років хлопчик залишився сиротою, виховувався в родині старшого брата, ходив на науку до польської школи у селі та самотужки малював [5].

Потяг до малювання у молодого Андроника проявився дуже рано: перші малюнки з'явилися на стінках печі, а то й навіть на долівці. Ні хвилини він не міг всидіти без малювання. Великою радістю для нього стало навчання в сільській школі, де брат Степан підробляв столяром. Майбутній художник був найкращим учнем. Згадують, як вечорами при лучині він просиджував довгі години за книжкою. Брати, а особливо Степан, дуже цінували талант свого Андроника. Відмовляючи собі, вони старалися продовжити навчання здібного хлопця, всіляко допомагаючи йому в освіті.

Під час навчання в початковій школі, його вчитель Й.І. Селецький бачив, як Андроник малює тому порадив після закінчення школи (у 1880 р.) віддати хлопчика в науку до маляра (в Ковелі). «Розповідав нам батько, що то була за наука. Маляр нічого не показував, як і що малювати, й тільки те й знав, що разом з дружиною загадували роботу. Тільки встанеш – принось воду, нарубай дров, замітай, біжи в монопольку по горілку, розтирай фарби, а коли подивишся, як маляр вималює ікону, зараз і кричить: «Чого дивишся, не бачив, чи що? А йди по дітей». Так щодня. Батька віддали в науку на 4-літній термін, але строку він не добув, утік через тяжкі умови і вступив до церковно-учительської школи, в Брикові» – писала у спогадах про батька Олена Андрониківна [3].

Наступною ланкою у відновленні біографії художника є документ від 6 серпня 1889 «Вирок Сільського сходу села Уховецьк», на якому А.Г. Лазарчук отримав дозвіл вступати в Академію Мистецтв. Справа розглядалася близько місяця і 17 вересня 1889 А.Г. Лазарчук отримав посвідчення. Згідно з вироком, за печаткою старости Любитівського, згідно з яким селянина А.Г. Лазарчука відпускали на навчання, але нарівні з іншими селянами зараховували до призовної дільниці Ковельського повіту. Для вступу до Академії А. Г. Лазарчуку потрібен був документ, що виконував значення або клопотання, або паспорта. Цей документ називався «Вирок сходу села Уховецьк», датований 6 серпня 1889. У документі зазначено, що селяни-власники Уховецького сільського товариства «були зібрані сільським старостою на сход в числі 113 чоловік, із загального складу 162 домогосподарства, що мають право голосу на сході, де слухали доповідь сільського старости про те, що селянин Андроник Григорович Лазарчук бажає вступити в Санки-Петербург в Академію мистецтв вільним слухачем для навчання живопису», тому вони клопочуть про видачу йому на таке навчання документів. Оригінали документів зберігаються у архіві Волинського краєзнавчого музею.

Ці документи були потрібні художнику, щоб отримати посвідчення для вступу в Академію Мистецтв, про що свідчить документ від 17 вересня 1889 р., виданий правлінням «Любитовської волості», де зазначено, що, «Андронік Григорович Лазарчук, Комарь, що має від роду 18 років, що бажає вступити в Санкт-Петербурзьку Імператорську Академію Мистецтв, як представник з селянського стану, за загальною військової повинності приписаний з усіма іншими селянами ...» [4]

Після скасування кріпосного права для селянина Лазарчука шлях до академічної освіти був також складним, про що свідчать факти біографії художника. Тільки талант, одержимість і наполегливість у заняттях мистецтвом могли вплинути на можливість у найважчих життєвих умовах отримати звання художника в найвідомішому навчальному закладі Росії.

20 жовтня 1901 року Андроник Лазарчук повертається до педагогічної діяльності на Волині і призначається на посаду учителя чистописання, креслення та малювання Ковельського міського училища. До Ковеля переїздить із дружиною Таїсією Юліанівною та двома дітьми: з дворічною Оленкою та чотиримісячним Іполитом. В Ковелі Лазарчук малює картину «Трудна задача», яка в 1907 році була надіслана на виставку в м. Краснодар в картинну галерею ім. Ф.А. Коваленка, а згодом нею придбана [5].

Волинський період – це роки становлення Лазарчука як художника і як педагога.

«Життя має бути красивим не лише на малюнках»- не втомлювався повторювати художник Андроник Лазарчук. Він дуже любив свій рідний край. Щоліта приїздив до Уховецька, мандрував із мольбертом і малював, залишивши величезну кількість пейзажів, натюрмортів, портретів, малюнків, замальовок.

У період подій 1905-1907р. на Волині запроваджується видання тижневика «Рідний край», організатором, фактичним редактором і видавцем якого стає Олена Пчілка. Творчу допомогу у виданні надає талановитий волинянин Андроник Лазарчук. На запрошення Олени Пчілки, А.Лазарчук прилучився до справи ілюстрування часописів «Рідний край», «Молода Україна».

В той час Андроник Лазарчук був уже відомий як автор робіт «Трудна задача», «Постоялець», «Дідусь», «Шкільний сторож», «Молодиця», як постійний експонент художніх виставок картинної галереї імені Ф.А.Коваленка в м. Катеринодар. Вправність портретиста яскраво проступає у рисунку «Українка з Волині», що був поданий з характеристичним підписом «Змалював у Кременецькій повіті А.Лазарчук» («Рідний край», 1912, №11). Теплою і щирістю в зображенні дитячих типажів, виразністю побутово-етнографічних епізодів позначені рисунки «Котрому дати писанку», «Кашка для всіх».

А.Г.Лазарчук неодноразово ілюстрував окремі поетичні твори Олени Пчілки. Зокрема, у журналі «Молода Україна» (1912, № 6) поряд із поезією «Сестричка і братик» (позначена криптонімом «О.П.») поміщена відповідна ілюстрація художника. В іншому випуску журналу (№ 8) за цей же рік до поезії О. Суботенкової «Дітвора» долучена ілюстрація під назвою «Дід з дітьми». Та треба визнати, що діяльність А.Г.Лазарчука як ілюстратора на ниві української журналістики донині майже не вивчена, а відтак – і не поцінована.

Про творчі контакти Андроника Лазарчука з редакторкою українських часописів Оленою Пчілкою засвідчують також листи, які зберігаються у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (ф.28, №№ 1225, 1645). Листи датовані 1912 роком. 8 лютого художник, зокрема, писав до Олени Пчілки: «Дуже радий, що рисунки мої пригодились для Ваших часописів. Присилаю Вам іще сім малюнків, котрі, мені здаєця, пригодиця для «Молодої України».

Цілком зрозуміло, що художника-педагога цікавили проблеми школи, народної освіти, його турбував незадовільний стан розвитку дитячої літератури. У своєму другому листі, від 9 лютого, звертаючись до шанованої адресатки, він висловив, між іншим, своє щире побажання: «Щоб через Ваше видання література наша обогатилась хорошими зразками, особливо ж література для дітей, котрої у нас так мало ...»

Свого часу в домашньому архіві художника було виявлено фотознімок, надісланий письменицею, з зображенням молодого дівчини у вінку, в українському національному костюмі. На зворотньому боці фотолістівки напис засвідчував: «Се портрет волиняночки, моєї дочки, що торік скінчила Київський політехнічний інститут ученим агрономом». Може Вам цікаво – теж яко тип і «натура». Ол. Пчілка».

Це був фотознімок Дори (Ізидори Петрівни Косач) – наймолодшої сестри Лесі Українки, яка деякий час училась на агрономічних курсах в Петербурзі, а згодом – на агрономічному відділенні Київського

політехнічного інституту. У вже згаданому листі (від 9 лютого) до О.П. Косач художник щирозсердно зізнався: «Дуже Вам вдячний за прислану фотографічну картку, котра справді мені пригодиця, яко тип справжньої українки з добрим, гарним і виразним лицем» [7].

Творчий доробок А.Г. Лазарчука, що вводиться в культурологічний пласт українського мистецтвознавства збагачує уявлення про становлення української культури.

Висновок. Вивчаючи творчий доробок майстра, оцінюючи те, що було ним створено на нелегкому шляху до великого мистецтва, важливо оцінити, що творчість була звернена в майбутнє. Незважаючи на існування соціальної та психологічної кризи епохи. А.Г. Лазарчук був покликаний творити протягом всього свого життя. У кризову епоху він був сповнений тривоги за долю культури. Про що свідчить його звернення до нас суших, до людства загалом. Становлення А. Лазарчука як художника, ще одна яскрава сторінка історичних персоналій талановитих майстрів Волинської землі.

Подальші дослідження передбачають ціле направлену роботу по вивченню творчості митця, тим паче, що в силу великої кількості зібраного матеріалу тут публікується переважно хронологічна частина.

Література:

1. Андроник Лазарчук і Ковельщина // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині: Матеріали XII Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., присвяч. 12-й річниці Незалежності України і 485-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права. – Луцьк, 2003. – Ч.1. –С.148–154.
2. Андроник Лазарчук і українська художня культура кінця XIX – початку XX століття: 3 матеріалів наук.-практ. конф., присвяч. 125-річчю від дня народж. // Волинський музей: Історія і сучасність: Наук. зб. – Луцьк, 1999.–Вип. II.–С.136–153.
3. Андроник Григорович Лазарчук // „Роде наш красний...”: Волинь у долях краян і людських документах. – Луцьк, 1999. – Т.ІІІ. – С. 753–798.
4. Інчакова С. А. Петербургська академія мистецтв та формування української художньої інтелігенції кінця XIX – початкуXX століть./ А. Силюк. – М., 2004. – С. 147.
5. Левицька Т. Лазарчук Андроник Григорович// Образотворче мистецтво.//Т.Левицька – К., 2005/04. – С.16-19.
6. Силюк А. Наш борг перед великим митцем: Ковельщина та Волинь у житті і творчій долі художника Андроника Лазарчука // А. Силюк, Г.Бондаренко//Волинь. – 2003. – 8лют.
7. Ошуркевич, О. Ф. Андроник Лазарчук і Олена Пчілка : з історії творчих взаємин / О. Ф. Ошуркевич // „Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських документах. – Луцьк, 1999. – Т. 3. – С. 758-761.